

פסח הבא בטומאה

א. מקורות

איתא במשנה (פסחים עו:): שחמשה קרבנות נקרבים בטומאה וקרבת פסח נקרב וגם נאכל בטומאה. הגמ' שם (עז.) מביאה מקור לדין שפסח בא בטומאה ממשמעות הפסוק "במועדו" - ואפילו בשבת ואפילו בטומאה ומביאה עוד כמה דרשות ללמד על שאר קרבנות הבאים בטומאה. [הספרי (בהעלותך פיסקא ז') מביא המקור לפסח מ"במועדו" - מיתורא דקרא, לא ממשמעות הפשוטה.] וכך מסופר בדברי הימים ב' (ל:טז-יח) שעשו פסח בטומאה בימי חזקיהו מלך יהודה. בגמ' לעיל (סו:סז.) יש עוד לימודים שפסח של צבור (דוחה טומאה ולא של יחיד) א"מ"איש" נדחה לפסח שני ולא צבור או ב) מהפסוק "וישלחו מן המחנה" שבפסח הבא בטומאה אין טמאי מתים משתלחין.

מכאן לומדים שרק בטומאת הצבור נעשה פסח בטומאה ולא ביחיד שהוא טמא. הטורי אבן (חגיגה ט.) מקשה מדוע בק"פ אין דיחוי ביחיד, הרי שנינו במשנה תמורה יד. שכל קרבן הקבוע לו זמן דוחה טומאה¹ והרי פסח קבוע לו זמן?²

צריך לומר שפסח שונה משאר קרבנות שזמנם קבוע. הטורי אבן שם מציין שפסח הוא מיוחד בזה שהוא נאכל בטומאה, וההיתר אכילה שייך רק בצבור. החזון איש (זבחים ד:יד) סובר שרק בקרבן פסח שייך הקביעה של רוב צבור טמאים משא"כ שאר קרבנות צבור שנקבעים רק ע"י כהנים וכלי שרת.³ רואים שפסח

¹ כך מסיק הגמ' יומא נ. ע"ש במשנה שלת"ק ההבדל הוא בין קרבן יחיד לקרבן צבור ואז ר"מ מקשה שהרי חביטי כה"ג ופר של יוה"כ דוחין אף שהן קרבן יחיד ובתוספתא שם (א:ז) ר' יעקב טוען שגם פסח הוא קרבן יחיד והוא דוחה ופר הבא על כל המצוות שעיר ע"ז וחגיגה שהן קרבנות צבור ואינן דוחין. לדעת הרמב"ם בפיהמ"ש אין כאן מח' כלל ולכן ביד החזקה (ביאת מקדש ד:י) הוא כותב ש"כל קרבנות הצבור קבוע זמנם לפיכך כולן דוחין את השבת ואת טומאת מת", ומסביר הנצי"ב (עמק הנצי"ב פנחס עמ' רנ"ו) שפר העלם דבר וכדומה אין להם זמן כלל ואין להם לדחות שבת וטומאה. אבל משמע מ"ע ברטנורא שב' דעות במשנה חולקות כי הוא כותב הלכה כר"מ והתו"י שם משיג עליו. ועוד הקשה הגרי"ז (שם בחי') על המשנה שהרי יש חילוק בין ק"צ וק"י למ"ד הותרה על פי הגמ' ביומא כמו שיתבאר וצ"ע.

² ומש"כ בתורה שאיש נדחה לפ"ש הא גופא קשה ליה - מדוע צריך חידוש של פסח שני שהרי היה אפשר בראשון לפי הכללים הרגילים.

³ ע"ש אע"פ שזה קצת דחוק בלשון מיי. ועיין עוד במקד"ד קונטרס ה' אות ה' שמחלק בין טומאה בפסח לטומאה בשאר קרבנות.

בטומאה הוא שונה במקצת משאר ק"צ ולכן מובן גם כן שצריך לימוד מיוחד של איש איש ללמד שהוא דוחה טומאה ולא מספיק לימוד אחד של "במועדו".⁴

ב. גדרי ההיתר

בגדר ההיתר של קרבן הבא בטומאה נחלקו בו תנאים ואמוראים בריש יומא (ו:ז-ז). לדעת ר' יהודה ורב ששת הטומאה הותרה ולדעת ר"ש ורוב האמוראים טומאה דחוייה [ועייין תוס' לקמן עז. ד"ה דלא שגם ר' יוסי סובר כך]. הגמ' אומרת שיש נ"מ בין הותרה ודחוייה: (א) למ"ד דחוייה צריכים ריצוי ציץ לדחות הטומאה. (ב) למ"ד דחוייה מהדרינן אטהורים להקריב הקרבן.

בביאור המחלוקת רש"י (יומא ו:): מסביר שלמ"ד הותרה, הטומאה הותר בשופי ואין שם איסור כלל, משא"כ למ"ד דחוייה שרק "בקושי התירה תורה... וכל מה דמצינו להדורי מהדרינן."

שמעתי ביאור אחר ממור"ר הגרצ"ש שליט"א בשם הגרי"ד זצ"ל על פי מח' רמב"ם וראב"ד בהל' כלאים (י:לב) שלדעת רמב"ם כהן הדיוט לוקה על שעטנו שבאבנט שלו שלא בשעת עבודה וראב"ד חולק וסובר שזה מותר. וכנראה שהם חולקים אם בגדי כהונה הויין הותרה או רק דחוייה וכ"כ ר"ת בפירוש (מנחות מא). שבגדי כהונה הם בגדר הותרה ולכך מותרים שלא בשעת עבודה. ומ"מ צ"ע שהרי איך שייך היתר שלא בשעת עבודה כשאין מצוה לדחות האיסור? לפי ביאור הנ"ל ברש"י אין כח דחייה בלא מצוה. לכן ביאר הגרי"ד זצ"ל שלמ"ד הותרה, אין האיסור חל על החפצא כלל ולכך בחפצא זו אע"פ שאין בו מצוה עכשיו מ"מ לא שייך בו איסור. משא"כ למ"ד דחוייה, האיסור נדחה רק לגבי הגברא שמקיים המצוה אבל לגבי החפץ זה עדיין שייך.

יוצא לפי שתי מהלכים הנ"ל, למ"ד דחוייה האיסור נשאר במקומו רק שיש היתר לעשות המעשה. ולכן מובן היטב דברי ר"י פונביזער ששמעתי ממור"ר הגרצ"ש שמסביר למה למ"ד דחוייה צריך ריצוי ציץ. הוא מסביר שבקדשים טמאים יש ב' בעיות: א' האיסור להקריב קרבן פסול וב' הפסול ופגם בקרבן עצמו. הכח של דחייה הנ"ל יכול לפעול רק להתיר המעשה אבל זה לא מכשיר הקרבן.⁵ ולכן צריך ריצוי ציץ להכשיר הקרבן שיהא מרצה.⁶

ג. קרבן פסח כדחוייה

⁴ צ"ע אם פסח שונה לגמרי משאר ק"צ. י"ל שזה ב' דעות בירושלמי פסחים (ז:ד) ששם יש מח' אם אפשר ללמד דחיית טומאה של שאר קרבנות מפסח או לא. בזה שקרבן פסח יש לו דין מיוחד של אכילה בטומאה אפשר להבין דעת הרמב"ם, שיש מקשים סתירה בין הל' ביאת מקדש (ד:א) ובין הל' ק"פ (ז:א) לגבי איזה טומאה הותרה בפסח ותירץ הר' יוסף שאול נתנזאן בדרשות דברי שאול (שבת שובה תרט"ז) שכאן בהקרבה וכאן באכילה ע"ש.

⁵ סברא זו איתא בתוס' מנחות מט. בסוף ד"ה תלמוד להוכיח שהדין של "עליה השלם" אינו לעיכובא שהרי זה נדחה בע"פ במחוסר כפורים כמו"ש בגמ' פסחים עט., וכח של דחייה אינה יכולה להכשיר הקרבן אע"פ שהוא מתיר המעשה. ועייין בקה"י פסחים סי' מא שדן בזה.

⁶ צ"ע לפי תוס' מנחות טו. ויומא ז. שלא צריך ר"צ אף למ"ד דחוייה לגבי טומאת הגברא, ואולי שבטומאת גברא אין פסול בקרבן עצמו.

אף למ"ד הותרה יש כמה מקרים שהם רק דחוייה. הגמ' יומא ז. אומרת שר' נחמן (מ"ד הותרה) מודה בקרבן יחיד שזמנו קבוע ובקרבן שיש בו שיירים לאכילה.⁷ תוס' ביומא (ו: ד"ה אמר) כותב שלכן לדעת רבא בדעת ר' יהודה (מ"ד הותרה) פסח הוי דחוייה כי זה קרבן יחיד (כלשון התוספתא בתמורה ומזה שהוא לא בא מתרומת הלשכה אלא מכסף פרטי). תוס' מנחות טו. ד"ה ר' יהודה כותב שזה דחוייה כי יש בו שיירים לאכילה.

השאגת אריה (בשו"ת ס' ל"ח ובגבורת ארי יומא שם) ושער המלך (ביאת מקדש ד:יד) מקשים על התוס' ביומא מב' מקורות. א) הגמ' בסנהדרין יב: משמע שלר"י פסח זה הותרה ולכן אין מעברים השנה בשביל הפסח. ב) בגמ' בזבחים לב:--לג. מבואר שלדעת רבא זה הותרה. וממ"נ, אם זה דחוייה מדרבנן קשה סוגיא בסנהדרין, ואם זה דין מה"ת קשה גמ' בזבחים.

לגבי הקושיא מגמ' זבחים הקרן אורה נשאר בצ"ע. וע"ע בנודבי"ת סי' פ"ו שמקשה גם כן מגמ' סנהדרין על תוס' במנחות, ומקשה עוד שהרי זה שפסח יש בו אכילה הוא שונה מגמ' יומא הנ"ל כי פסח נאכל אפילו בטומאה וא"כ איך זה דומה כלל?

כדי ליישב קושיית הנודב"י והקושיא בגמ' סנהדרין צריך להבין יסוד אכילת פסח בטומאה.

ד. אכילת פסח בטומאה

הנה, יסודנו לעיל שפסח בטומאה הוי דחוייה ולכן נשאר בו שם קדשים טמאים רק שמצוות פסח מתיר האיסור של אכילת קדשים טמאים (המובאר ברמב"ם פסוה"מ יח:יב). ולכן המקדש דוד (כו:ב) כותב שאע"פ שמקיימים בו מצות אכילת פסח, לא מקיימים בו מצוות אכילת קדשים (המבואר ברמב"ם הל' מע"ק י:א) ומה שמהדרין אטהורים זה לקיים הדין אכילת קדשים שבו. לכן מובן הגמ' בסנהדרין שלא מעברין השנה לטהרת הפסח כי ההבדל בין פסח טמא לפסח טהור הוא רק מצד אכילת קדשים ולא מצד פסח ובשביל קדשים גרידא לא מעברין. לאור זה מובן גם כן תוס' במנחות שמהדרין אטהורים הוא שוה לשאר קרבנות כי מהדרין בו כדי לקיים מצוות אכילת קדשים כשאר קרבנות.

מהבנה זו יש כמה נ"מ:

א. המקד"ד שם מציע שאפשר שמי שאינו מנוי על ק"פ פסח הבא בטומאה והוא אוכל ממנו הוא עובר על הלאו של אכילת קדשים בטומאה שהרי רק המצווה מתיר האיסור וכשאינן מצוה כי זה לא גברא דחזי על פסח זה הדרא איסורא לדוכתא.

ב. השפת אמת (סו:) כותב שאולי בפסח הבא בטומאה מותר לכל א' לאכול רק כזית אחת כי בזה מקיימים מצוות פסח ואין היתר לאכול יותר מזה.

ג. לאור זה מובן גירסת ר"ח בגמ' להלן צה: בעי רב יוסף פסח הבא בטומאה דחקו טמאים ונגעו באימורין מהו. לפי גרסתנו בגמ' השאלה היא לגבי אכלו האימורין אבל ר' יהודה גירשוני זצ"ל (סוף שטמ"ק

⁷תוס' שם ד"ה כיון כותב שזה דין דרבנן, וכן הבין רעק"א אבל הקרן אורה זבחים לג. הבין שזה דין דאורייתא.

על פסחים) מעיר שבאימורין לא שייך כלל המצוה של אכילת פסח ובודאי נשאר האיסור במקומו, ולכך גרס ר"ח שהשאלה היתה בנגע באימורין, דהיינו אם מקטירין האימורין בטומאה (גור אריה יהודה).

ראיה למהלך זו מצאנו מפורש במשנה פסחים פד. שהשובר עצים בפסח טמא פטור וע"ש ברש"י שמסביר שהואיל וסוברים שפסח בטומאה הוא דחויה נשאר על הקרבן שם פסול והגזה"כ מחדש שאין חייבין על שבירת עצם של קרבן פסול. כך הוא גם משמעות הגמ' סז. שהאוכל מפסח טמא פטור רק מכרת אבל נראה שעדיין יש בו הלאו של אכילת קדשים בטומאה הואיל והאיסור הוא רק דחויה.⁸

⁸לפי הר"מ אין הטעם שאין לוקין על שבירת עצם משום שהוא פסול אלא הוא גרס בגמ' "בו בטהור ולא בו בטמא" וכן הוא במכילתא דרשב"י. לפי המקד"ד י"ל בדעת מיי' שעכשיו שיש ריצוי ציץ זה נחשב קרבן כשר ולכן המיעוט הוא מפני שהוא טמא וצ"ע.